

סופוקלס

אַנְטִיגוֹנָה

מבוא, תרגום והערות:
שמעון בוזגלו

ספרי עליית הגג • ידיעות אחרונות • ספרי חמד

מבוא

רקע קצר על סופוקלס

סופוקלס הוא התמצית של אתונה במיטבה במאה החמישית לפני הספירה – של הדמוקרטיה הראשונה, ואולי גם המוצלחת ביותר מאז ומעולם. הדמוקרטיה הזאת, שהחלה להתגבש אחרי נפילת הטיירנים בסוף המאה השישית, ובעיקר אחרי הנצחונות הגדולים על הפרסים בתחילת המאה החמישית, לא היתה יכולה למצוא בן מפואר יותר לביטוי ערכיה. סופוקלס היה לא רק מחזאי פורה שכתב למעלה מ-120 מחזות, והמצליח משלושת המחזאים הגדולים בני זמנו (הוא זכה בתחרויות המחזות כעשרים פעמים במקום הראשון ומעולם לא במקום השלישי, האחרון), אלא היה גם שותף פעיל ובכיר בחיים הציבוריים, והיה אפילו מצביא.

סופוקלס נולד בקולונוס, פרבר של אתונה, בשנת 496 או 495 לפני הספירה, ומת תשעים שנה אחר-כך, בשנת 406. הקריירה האמנותית שלו החלה כבר בשנת 468, כשהתחרה נגד אֵייסכילוס וניצח אותו, ונגמרה בשנה האחרונה לחייו, כשבחגיגות הדיֹוְנִיסִיָה (המועד שבו נערכו תחרויות התיאטרון) הלביש בשחורים את השחקנים והמקהלה שלו לאות אבל על מותו זה-מקרוב של אֵוֹרִיפִידֵס, הצעיר ממנו. מכל מחזותיו של סופוקלס נשתמרו שבעה בלבד (ועוד פרגמנטים

מכמה מחזות אחרים). הרי הם לפי הסדר הכרונולוגי המשוער: נשות טַרְכִּיס, אנטיגונה, אֵיאָס, אַדִּיפּוֹס המלך, אלקטרה, פִּילֹקֶטֶס, וְאֵדִיפּוֹס בַּקִּלוֹנוֹס (זה האחרון נכתב בשנתו האחרונה של סופוקלס, והוצג רק לאחר מותו). אנטיגונה נכתב אולי בשנת 442 לפני הספירה.

פְּיִסִּיס וְנוֹמוֹס

בעולם שנשלט על ידי יחידים (מונרכים) או קומץ משפחות עשירות (אוליגרכים) היתה הדמוקרטיה האתונאית תופעה חריגה ביותר, שעוררה את האינטלקטואלים בעיר לתהיות עמוקות ולוויכוחים עזים על הסדרים החברתיים. אחד מנושאי המחלוקת הלוהטים ביותר באתונה במחצית השנייה של המאה החמישית לפני הספירה התמקד בשאלת הפִּיִּסִּיס והנוֹמוֹס, הטבע והחוק – מה יסודי יותר מבין השניים מן הבחינה החברתית? מה מעצב יותר את אופי האדם והחברה? מה משפיע עליהם יותר? למשל, האם העבד הוא כזה מטבעו, או הוא עבד כי הוא נשבה במלחמה? במאה העשרים ובמאה הנוכחית עדיין עוסקים בשאלה הזאת, אם כי אנחנו מעדיפים להשתמש במונחים יותר חדשים. במחזה אנטיגונה תורם סופוקלס את חלקו לוויכוח. באופן סכימטי, אנטיגונה מייצגת את החוקים האוניברסליים, את חוקי הטבע, ובמילים אחרות, את הטבע; וקראון מייצג את חוקי

המקום והזמן, הנקבעים על-ידי האדם, ובמילים אחרות, את החוק. סופוקלס בוחן שני ייצוגים קיצוניים של טבע וחוק, מעמת ביניהם, ומראה שאף אחד מהם אינו יכול להתקיים בנפרד, ולראייה – סופה המר של אנטיגונה ואומללותו של קראון.

המיתוס על בית אדיפוס והרקע למחזה המחזה אנטיגונה מספר את סיפורה של אנטיגונה, בתו ואחותו של אדיפוס, ואת סיפורו של קראון, אחיה של יוקסטטה, אשתו ואמו של אדיפוס. תחילה אסקור את המקורות למיתוס שהוא הרקע למחזה – המיתוס המפורסם על אדיפוס; ואחר כך אצטט אותו, כפי שהוא מסופר על-ידי אפולודורוס, רושם מיתוסים קדום.

המקור הראשון שלנו למיתוס הוא הומרוס. באודיסאה (יא, 271-280), מספר אודיסאוס על מסעו לשאול, שם ראה דמויות רבות, וביניהן גם:

...את אפיקסטטה הנאה, היא אם אדיפוס, ראיתי,
עושה השערורייה הגדולה ההיא בלא יודעים.
נשאה לבנה אשר ארשה*, והוא מכה נפש אביהו.
אולם האלים הנצחיים גלו הפל לבני-אדם.

* אשר ארשה – אשר התארס איתה.

מִלֶּךְ עַל בְּנֵי קְדָמוֹס בְּתִבִּי הָעִיר הַנְּחֻמָּה
וְהַרְבֵּה צָרוֹת שָׁם סָבַל בְּגִזְרַת הָאֱלִים הָרָעָה,
אָפֶס הִיא יֵרְדָה אֶל הָדָם הַשּׁוֹעֵר שְׂגִיא הַכַּח,
עֲשֹׂתָה לָּהּ הָעֲנִיכָה בְּמָרוֹם מַעְזִיבַת * הַבֵּית
בְּעֶצֶר ** יְגֹן וְרָעָה, וְאוֹתוֹ עֲזָבָה לְצָרוֹת
רַבּוֹת מְאֹד, כִּי נָשָׂא עֲוֹנוֹ בְּקִלְלַת אִמּוֹ.

בשורות האלה מצוי הבסיס המוכר למיתוס: אָפִיקְסָטָה (אצל המחזאים שמה יוֹקְסָטָה) מתחתנת עם בנה "בלא יודעים". בדרך כלשהי דואגים האלים לגלות את זה לבני האדם. אדיפוס עובר מסכת יסורים ואפיקסטה מתאבדת בתלייה. כדאי לשים לב לכך שבסיפור ההומרי לא נמסר שאמו של אדיפוס ילדה לו ילדים, ולא נאמר במפורש שהוא עזב את תבי, או גורש ממנה, אחרי הגילוי.
באיליאדה (כג, 679-680), בתחרויות הספורט לכבוד פֶּטְרוֹקְלוֹס המנוח, מסופר על אחד הגיבורים:

וְהוּא אֲשֶׁר נָצַח לְפָנַי בְּתִבִּי אֶת כָּל בְּנֵי קְדָמוֹס,
בְּבֹאוֹ אֶל קְבוּרַת אֲדִיפּוֹס, שָׁנָפַל, אֶל מִשְׁתֵּה הַקְּבוּרָה. ***

* מעזיבת – מעזיבה: ציפוי לתקרה, וכאן, תקרה.

** בעוצר – במצוקה, בלחץ, כלומר, מרוב יגון ורעה.

*** שני הקטעים מהומרוס הם מתוך תרגומו של שאול טשרניחובסקי.

שורות אלה מרמזות על כך שאדיפוס מת בתבי, ולא בקולונוס, כפי שמספר לנו סופוקלס באדיפוס בקולונוס, וכן שהוא מת בקרב, ולא מוות פלאי. גם הֶסְיָאוֹדוֹס מספר שאדיפוס מת בתבי.

שני אפוסים, אולי מן המאה השביעית לפני הספירה, בשם **אֵוִידִיפּוֹדִיָּאָה וְתֵבַאִיס**, אשר מהם נשארו רק שורות אחדות וכמה ציטוטים עקיפים, הם כנראה המקור העיקרי למיתוס על בית אדיפוס. מן ה**אֵוִידִיפּוֹדִיָּאָה** שרדו שלושה קטעים: הראשון (ציטוט עקיף) מספר שארבעת ילדיו של אדיפוס לא נולדו לו מיוקסטטה, אלא מאשה בשם **אֵוִרִיגֵנִיָּאָה**; השני מביא את חידת ה**סְפִינְקֶס**; והשלישי מספר שה**סְפִינְקֶס** טרפה רבים:

ואפילו את היֶפֶה והנחשק מכולם,
את בנו של קֶרְאוֹן, האיש ללא רֵבב,
היִימוֹן האלוהי.

סופוקלס סוטה ממהלך האירועים הזה, ועל־פי גירסתו במחזה שלפנינו היימון מתאבד. מן האפוס השני, **תבאִיס**, נשארו קצת יותר ציטוטים (ביניהם שורת הפתיחה "שירי אֵלָה על אַרְגוֹס הצמאה כל־כך, משם מלכים..."). הם מספרים על אדיפוס העיוור שקילל את שני בניו, **אֵטְאוֹקְלֶס** ו**פּוֹלִינִיקֶס**, שיריבו לעד וייהרגו זה מידו של זה, וכן

- על גיבורים מארגוס שיצאו למסע נגד תבי. *
- ה"פיתוחים" המרכזיים (עד סוף המאה החמישית לפני הספירה) למיתוס על בית אדיפוס נמצאים בכתבי המחברים האלה:
1. סְטֶסִיכּוֹרוֹס (משורר, בערך 632-556 לפני הספירה) – בפרגמנט 222b ברשימת יצירותיו, בפירוש שנתגלה לפני כשלושים שנה, מסופר שאמם של בני אדיפוס מזדעזעת מדברי הנביא טִירְסִיָאס, שחזה את מותם זה מידו של זה. היא משכנעת אותם לחלק בהגרלה את ירושתו של אדיפוס: אחד ייקח לעצמו את השלטון והאחר "את המקנה ואת כל הזהב".
 2. אייסכילוס – ב־467 בערך העלה אייסכילוס טרילוגיה, שהורכבה מן המחזות לִיוֹס, אדיפוס, והשְבָעָה נגד תבי; בסיומם הוצג המחזה הסטירי ספינקס. כל המחזות אבדו, חוץ מן השבעה נגד תבי.
 3. סופוקלס – במחזות אדיפוס המלך, אדיפוס בקולונוס, ואנטיגונה.
 4. אֵוְרִיפִידֶס – בעיקר במחזה הנשים הפיניקיות, ובמחזה המפצירות (הִקְטִידֶס) **.

* תרגום (אנגלי) מצוין לפרגמנטים מן התבאים והאורידיודיאה (ומאפוסים אחרים) הוא: M.L. West, *Greek Epic Fragments*, Harvard, 2003.

** לפרגמנט של סטסיכורוס אין תרגום לעברית. המחזה של אייסכילוס, השבעה נגד תבי, תורגם על-ידי שלמה דיקמן (מוסד ביאליק, 1965). כל שלושת המחזות של סופוקלס המוזכרים כאן תורגמו בידי שלמה דיקמן ובידי אהרן שבתאי. שני המחזות של אוריפידס המוזכרים כאן לא תורגמו לעברית.

כמובן, היו גם גירסאות אחרות, אבל הן אבדו לנו. תקציר של הגירסאות השונות – אלה שבידינו ואלה שאבדו – אפשר למצוא אצל רושמי מיתוסים שונים. הבולט שבהם הוא אפולודורוס הנזכר לעיל, שחי אולי במאה השנייה לספירה, וכינס את המיתוסים השונים, מן הבריאה ועד לפלישה הדורית ליוון, בקובץ בשם הספרייה*. הנה הסיפור במילותיו היבשות ובסגנונו הקצרני:

ספר 3, פרק ה

[7] אחרי מות אַמפִּיוֹן ירש לְיוֹס את הממלכה. הוא התחתן עם בתו של מְנוֹיקָאוס, שאחדים קוראים לה יוֹקְסֵטָה ואחדים אֶפִּיקְסֵטָה. אף שקיבל נבואה לא להוליד ילד (כי היילוד יהיה רוצח אב), בכל זאת, בהיותו שיכור, שכב עם אשתו. כשנולד לו התינוק, הוא ניקב את קרסוליו בסיכות, ומסר אותו לרועה שיפקירו במרעה, אבל הלה הפקיר אותו בהר קִיתִירוֹן. הבוקרים של פּוֹלִיבּוֹס, מלך קורינתוס, מצאו את התינוק והביאו אותו לאשתו, פְּרִיבּוֹיָה. היא אימצה

* אין עדיין תרגום עברי ליצירה החשובה הזאת, אשר מן הראוי שתהיה מונחת על שולחנו של כל מי שמתעניין במיתולוגיה היוונית. הגירסאות הסותרות השונות, המוצגות בספר, ממחישות את הפשטנות שבה מוצגים המיתוסים בספרים מודרניים רבים על המיתולוגיה היוונית, כאילו יש בהם עלילה אחידה, ליניארית וברורה.

אותו, טיפלה בקרסוליו, והעניקה לו את השם אָדִיפּוּס, בגלל רגליו הנפוחות*. כשהילד גדל, ועלה בכוחו על בני גילו, הם קינאו בו וכינו אותו בלעג "תחליף"**. הוא חקר את פְּרִיבּוּיָה אבל לא הצליח ללמוד ממנה דבר. הוא הגיע אפוא לְדֵלְפִי כדי לחקור מי הם הוריו האמיתיים. האל*** אמר לו שלא יחזור לארצו, כי הוא ירצח את אביו וישכב עם אמו. כאשר שמע זאת, ומפני שהאמין כי הוא בכל זאת נולד להורים שעליהם דיבר האל, עזב את קורִינְתוּס. הוא נסע במרכבה דרך פּוֹקִיס****, ובדרך צרה אחת נתקל בליוס שרכב במרכבה. פּוֹלִיפּוֹנְטָס – שהיה הכרוז של ליוס – הורה לו לזוז מן הדרך, וכיוון שאדיפוס סירב ועמד על מקומו, הרג פוליפונטס את אחד מסוסי. אדיפוס, שזעם על כך, הרג את פוליפונטס ואת ליוס גם יחד, והגיע לתְּבִי.

* השם אדיפוס (אֲדִיפּוּס, ביוונית; ההטעמה היא על ההברה השנייה) מורכב מן המילים אֲדִיָּדָה/מָה = נפיחות, ופּוּס = רגל.

** כלומר, בן מאומץ.

*** בדלפי היה מרכז הנבואה החשוב ביותר בעולם היווני. האל הוא אפולון, אל הנבואה, שענה לשואלים באמצעות הנביאה שלו.

**** פוקיס – חבל ארץ במרכז יוון, שבו שוכנת דלפי.

[8] ...קִרְאוֹן בֶּן מְנוּקָאוֹס יִרְשׁ אֶת הַמַּמְלָכָה*. בִּזְמַן שֶׁלְטוֹנוֹ נִפְלָה עַל תְּבִי אֶסּוֹן כְּבֹד: הָאֱלֹהִים הָרָה שְׁלַחָה אֶת הַסְּפִינְקָס... – הָיוּ לָהּ פָּנִי אִשָּׁה, חֲזוּהָ, רִגְלִיִּים וְזִנְבָהּ שֶׁל אֲרִיָּה, וְכִנְפֵי צִיפּוֹר. לְאַחֵר שֶׁלְמַדְהָ חִידָה מִן הַמּוֹזוֹת, הִתְיַשְּׁבָה עַל הָרֶפִיקִיּוֹן, וְחָדָה אוֹתָהּ לְתוֹשְׁבֵי תְּבִי. וְזוֹ לִשְׁוֹן הַחִידָה: מֵהוּ זֶה אֲשֶׁר אֵף שִׁישׁ לוֹ קוֹל אֶחָד** הוּא אַרְבַּע־רִגְלִי, דוֹר־רִגְלִי וְתִלְת־רִגְלִי*** אֲנָשִׁי תְּבִי קִיבְלוּ נְבוּאָה שֶׁהֵם לֹא יִגְאָלוּ מִן הַסְּפִינְקָס לְפָנֵי שִׁיפְתָּרוֹ אֶת הַחִידָה. פְּעָמִים רַבּוֹת הִתְכַּנְּסוּ כְּדֵי לְבַקֵּשׁ פֶּתֶרֶן לַחִידָה, וְכִיּוֹן שֶׁלֹא מִצְאוּ, נִהְגָה הַסְּפִינְקָס לְחַטּוֹף אֶחָד מֵהֶם וּלְבָלוּעַ אוֹתוֹ. לְאַחֵר שֶׁתוֹשְׁבִים רַבִּים מִצְאוּ כֵךְ אֶת מוֹתָם, וְהָאֲחֵרֹן שֶׁבָּהֶם הָיָמוֹן, בָּנוּ שֶׁל קִרְאוֹן, הִכְרִיז הֵלֵךְ כִּי מִי שִׁיפְתָּרוֹ אֶת הַחִידָה יִזְכֶּה בַּמַּמְלָכָה וּבְאַשְׁתּוֹ שֶׁל לִיּוֹס. כְּשֶׁאֲדִיפּוֹס שֶׁמֶעַ

* קִרְאוֹן הָיָה אֲחִיָּה שֶׁל יוֹקֶסְטָה, אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל לִיּוֹס. הַגִּירָסָה כֹּאן סוֹתֶרֶת אֶת זוֹ שֶׁל סוֹפּוֹקְלֶס בִּאֲנִיגְנָה, שֶׁם מִקְהֶלֶת הַזִּקְנִים מְכַנֶּה אֶת קִרְאוֹן "מֶלֶךְ הַחֲדָשׁ שֶׁל הָאָרֶץ". אֲבָל הַהִיגִיוֹן בַּגִּירָסָה שֶׁלְפָנֵינוּ בְּרוּר: לִיּוֹס נִרְצָח, תְּבִי נִשְׁאַרָה בִּינְתִיִּים בְּלִי מֶלֶךְ, וְקִרְאוֹן, אֲחִיָּה שֶׁל הַמַּלְכָּה, הוּא הַיּוֹרֵשׁ הַטָּבֵעִי.

** קוֹל אֶחָד – בְּכַתְבִּי־דִּר אַחֲרֵים כְּתוּב "צוּרָה אַחַת".

*** גִּירָסָה אַחֶרֶת לַחִידָה אֲפֶשֶׁר לְמִצּוֹא בְּאוֹי־פְּוֹדִיָּאָה וּבְכַתְבִּים אֲחֵרִים. זוֹ לְשׁוֹנָה: "יֵשׁ עַל הָאָרֶץ יְצוֹר דוֹר־רִגְלִי וְאַרְבַּע־רִגְלִי וְתִלְת־רִגְלִי עִם קוֹל אֶחָד [אוּ צוּרָה אַחַת], וְהוּא לְבָדּוֹ מִשְׁנֵה אֶת תּוֹאֲרוֹ [כְּלוּמֶר, אֶת צוּרָתוֹ] מְכָל הַיְצוּרִים הַנִּעֲמִים עַל הָאָרֶץ, בְּאוֹוִיר וּבִים. וּבַעַת שֶׁהוּא הוֹלֵךְ עַל רֹב רִגְלָיו, כּוֹחַ אֲבָרָיו הוּא הַחֲלוּשׁ בִּיּוֹתֵר."

זאת, הוא פתר את החידה, וטען שפֶּשֶׁרָה הוא – אדם: בהיותו תינוק הוא ארבע-רגלי, כי הוא הולך על ארבעה איברים, בבגרותו הוא דו-רגלי, ובזקנתו נוספת לו רגל שלישית, מקל ההליכה. הספינקס השליכה אפוא את עצמה ממקום מושבה הגבוה, ואדיפוס ירש את המלוכה והתחתן בלא יודעים עם אמו. הוא הוליד ממנה שני בנים, פּוֹלִינִיקָס וְאַטְאוּקֶלָס, ושתי בנות, אִיסְמֶנָה וְאַנְטִיגוֹנָה...

[9] מאוחר יותר, כשהדבר התגלה, תלתה יוקסטה את עצמה בלולאת-חנק, ואדיפוס עיוור את עצמו וגורש מתבי, לא לפני שקילל את בנו, אשר ראו אותו מוגלה מן המדינה ולא מנעו זאת. הוא הגיע יחד עם אנטיגונה לקולונוס באַטִיקָה*, שם נמצא האזור המקודש לְאֹמְנִידוֹת**, התיישב כמבקש חסד, התקבל על-ידי תֶּזֶאוּס, וזמן לא רב אחרי כן מת.

ספר 3, פרק 1

[1] אַטְאוּקֶלָס ופּוֹלִינִיקָס כרתו ברית ביניהם וקבעו שכל אחד מהם ישלוט לסירוגין שנה אחת. יש אומרים שתחילה שלט פוליניקס, ואחרי שנה העביר את הממלכה לאטאוקלס, ואחרים אומרים שתחילה שלט אטאוקלס, שסירב להעביר

* אטיקה – חבל הארץ שבו שוכנת אתונה. קולונוס הוא פרבר של אתונה.
 ** אומנידות – מילולית, "נוטות החסד"; לשון נקייה לאַרִינִיּוֹת, אלות הנקמה.

לאחיו את הממלכה. מכל מקום, פוליניקס הוגלה מתבי והגיע לאַרגוס... על ארגוס מלך אַדרסטוס... פוליניקס התחתן עם אַרגיֶאָה [בתו של אדרסטוס], ואדרסטוס הבטיח להשיב [אותו] למולדת... [אדרסטוס] השתוקק לצאת למסע צבאי נגד תבי, וקיבץ לשם כך את הטובים ביותר.

[3] כשאדרסטוס קיבץ צבא עם שבעה מפקדים, מיהר לצאת למלחמה נגד תבי. ואלה היו המפקדים: אַדרסטוס..., אַמפִּיאָראָוס..., קַפְּנָאָוס..., הִיפּוֹמֶדוֹן..., פּוֹלִינִיקָס..., טִידָאָוס..., פֶּרְתֵּנוֹפִיוֹס...

[6] אנשי ארגוס התחמשו והתקדמו לחומות [תבי]. והואיל והיו שבעה שערים [הוצב מפקד אחד על כל שער]... אטאוקלס חימש את אנשי תבי, מינה שבעה מפקדים, כמספר המפקדים מארגוס, הציב אותם מולם, ונועץ בנביא איך יוכלו לגבור על האויב.

[7] בתבי היה נביא בשם טִירְסִיאָס... כשאזרחי תבי נועצו בו, הוא ניבא שהם ינצחו, בתנאי שִׁמְנוֹיקָאָוס*, בנו של קראון, יקריב את עצמו לֶאָרְס**. כשמנויקאוס שמע זאת, הוא שחט את עצמו מול השערים. המלחמה פרצה, ואזרחי תבי נרדפו

* היוונים נהגו לקרוא לבניהם בשם אבי האב, וכך שמנויקאוס הוא בנו של קראון בן שמנויקאוס.
 ** ארס – אל המלחמה.

כולם עד החומות*. קַפְנָאוס חטף סולם, הצמיד אותו לחומות וטיפס עליו, אבל אז ירה בו זאוס ברק. [8] כשזה קרה, הסתובבו אנשי ארגוס וברחו. אבל הואיל ורבים נהרגו, החליטו שני הצבאות שאטאוקלס ופוליניקס ייצאו לדו־קרב ביניהם כדי להכריע מי ישלוט בממלכה; הם הרגו זה את זה...

ספר 3, פרק ז

[1] קראון ירש את ממלכת תבי, השאיר את גוויות אנשי ארגוס בלי קבורה, ציווה שאף אחד לא יקבור אותן, ומינה שומרים לפקח על כך. אבל אנטיגונה, אחת מבנות אדיפוס, קברה בחשאי את גופת פוליניקס. היא נתפסה בשעת מעשה על-ידי קראון עצמו ונקברה בעודה בחיים...

זהו הרקע למחזה שלפנינו. כמובן, האתונאי שחזה בהצגת הבכורה של המחזה אנטיגונה לא נזקק לתוכנייה כדי לדעת את זה, בדיוק כפי שאנחנו לא זקוקים לתוכנייה, למשל, כדי לדעת שהים נבקע לטובת בני ישראל ונסגר בחזרה על המצרים הרודפים.

* במילים אחרות: המלחמה התרחשה בשטח פתוח מול חומות העיר. החיילים מארגוס רדפו אחר החיילים בני תבי, ואלה האחרונים נסו אל עירם והסתגרו בין החומות.

על התרגום

טרגדיה יוונית עתיקה נהוג לתרגם באחת משלוש דרכים עיקריות: הדרך הראשונה היא תרגום העוקב בדיוק רב ככל האפשר אחר המשמעות המילולית של כל ביטוי וביטוי, ואחר התחביר, באופן פרוזאי לגמרי. אם תרגום כזה נעשה על-ידי מלומד ראוי לשמו, הוא טוב לשני סוגי קוראים: תלמידי השפה היוונית העתיקה, המעוניינים במדר לרמת שליטתם בשפה, ותלמידים מתקדמים ומלומדים אחרים, המתייחסים אל תרגום כאל פרשנות פילולוגית לכל דבר. לכל אדם אחר תרגום כזה ייראה, במקרה הטוב, כטקסט הזקוק לעריכה יסודית, ובמקרה הפחות טוב, כיצירה משמימה, שכל קשר בין מה שאומרים עליה לבין מה שעומד מול עיניו הוא קונספירציה חשודה. אין הרבה תרגומים כאלה בעברית, ואין זה מפליא – גם אין כאן לגיונות של קוראי יוונית.

הדרך השנייה היא תרגום "ספרותי", כלומר, כזה המנסה להעביר את האיכויות הספרותיות של המקור. הואיל והאיכויות הספרותיות של המקור הן רבות, והואיל ותרגום הוא אמנות הפשרה, ברור שהדגש בתרגום כזה הוא על-פי נטיית ליבו של המתרגם. יש מתרגמים שינסו לשחזר ככל יכולתם את משקלי המקור, גם אם הם נשמעים בשפתם כמו חצץ בפה. חובבי המשקלים גם נאלצים בדרך-כלל להיזקק לשפה ארכאית ומליצית, עד שהשילוב בין השניים גורם לקורא לתהות בסוף המחזה מה היה תוכנו. מתרגמים אחרים שמים

דגש דווקא בפיוט; אחרים ברוח הדברים, או בעיצוב הדמויות, ויש המתעקשים על דקויות השפה. תרגום ספרותי של טרגדיה יוונית, במיטבו, הוא חגיגה ספרותית, אבל כמו כל תרגום ספרותי אחר, הוא מיועד לקריאה, לא להקשבה.

הדרך השלישית היא תרגום "דרמתי", כזה המיועד מלכתחילה להיאמר על הבמה. הוא דורש שלוש פשרות בולטות: הוא חייב להיות בהיר ולא מפותל מדי, כדי שיוכן מייד על-ידי הקהל; הוא חייב "לשבת" היטב בפיותיהם של השחקנים; הוא חייב להתכופף אל חזונו או אל משוגותיו של הבמאי (תלוי איך מסתכלים על זה). הפשרות האלה עלולות לרדד את הטקסט, להפוך אותו לפשטני, ואולי אף ליטול ממנו את הפיוט. לפעמים תרגום כזה אינו עומד בפני עצמו, והוא זקוק לבימאי ולשחקנים כדי לקבל צבע בלחיים. במיטבו, הוא מאציל השראה על כל המשתתפים ומעניק להם ביטחון.

אלה הן, כאמור, שלוש דרכים עיקריות, והן מאפשרות וריאציות רבות, לפי הבנתו וסגנונו של כל מתרגם. בכל מקרה, רצוי שהמתרגם לא ייקח משלושתן במידה שווה, שאם לא כן הוא מסתכן בנפילה בין הכסאות. מוטב שיבחר באחת מהן כמנה עיקרית, ובשתי האחרות כתבלינים. אני בחרתי בתרגום "דרמתי", ראשית, מפני שהמחזה הוזמן על-ידי תיאטרון (קר-פרודוקציה של תיאטראות הבימה והקאמרי בבימויו של חנן שניר), ושנית, מפני שהדרך הזאת קרובה

יותר לליבי. בכל זאת, הואיל והתרגום מוגש כאן בצורת ספר, ניצלתי את ההזדמנות לבזוק עליו קצת יותר מתוך שתי הדרכים האחרות.

הטרגדיה היוונית (וכל השירה היוונית לסוגיה השונים) כתובה במשקל "כמותי", המבוסס על מספר ההברות ואורכן. קטעי הדיבור נכתבו בִּמְבָּיִם*, משקל פשוט וזורם. דיבור סוער בוטא לרוב בְּאַנְפִּסְטִים**. מזמורי המקהלה הורכבו ממשקלים הרבה יותר סבוכים, שהיו מעין פרטיטורה מוזיקלית וכוריאוגרפית גם יחד. היו שנהגו להעביר את המשקלים האלה לעברית באמצעות השיטה הסיִלְפוֹ-טוֹנִית***, שרווחה בשירה העברית עד לפני דור או שניים. לשיטה הזאת פגמים רבים****, ובכל מקרה היא זרה ולא טבעית לעברית המודרנית. כדי

* יָמַב מורכב מהברה קצרה וארוכה, לפי הסדר. למשל: מַח־שֵׁב, ראו הערה 19.

** אֲנַפִּסְט מורכב משתי הברות קצרות ואחת ארוכה, לפי הסדר. למשל: מֵה־לֵךְ,

ראו הערה 19.

*** בשיטה הסיִלְפוֹ-טוֹנִית נקבעת ההברה הארוכה על־פי ההטעמה. כך, במלה

מחשב (מח/שב), ההטעמה היא על ההברה השנייה, ולכן ההברה הראשונה

(מח־) קצרה, והשנייה (שב) ארוכה.

**** למשל, היא אינה יכולה ליצור שרשרת של הברות ארוכות (של "סְפֹנְדָאִים").

חוץ מזה, היוונית היא שפת יחסות (שפה דִּקְלִינָטִיבִית), ולכן למיקום המלה במשפט אין משמעות מכריעה כמו בשפתנו. המשוררים היוונים עשו מטעמים מן התכונה הזאת בשפתם, אבל כשמנסים לכפות אותה על העברית, כפי שעשו המתרגמים עד לפני דור או שניים, זה נראה, במקרה הטוב, קפוא ומאולץ.

להעביר בכל זאת את המוזיקליות ואת תחושת "המסגרת" והמבנה המהודק, שאותה מעניקים המשקלים במקור, בניתי את השורות כיחידות תחביריות שלמות ומגוונות. נראה לי שזהו פתרון הולם יותר לעברית העכשווית, ובוודאי לדרמה.

וויִלְמֹבִיץ' מְלֻדָּרָךְ, קלסיקן גדול שפעל בתחילת המאה העשרים, טען שהפרשנות הטובה ביותר היא תרגום. אני מסכים. אני נותן אפוא לתרגום לדבר בעד עצמו, וההערות שלי נוגעות בעיקר למונחים גיאוגרפיים, היסטוריים ומיתיים. בטקסט היווני אין הערות בימוי, וכל ההערות המופיעות בתרגום הן תוספת שלי, על-פי הבנתי את המחזה. בטקסט היווני העתיק של כל המחזות (וגם בסוגי טקסטים אחרים, כגון בדיאלוגים של אפלטון), לא צוינו אפילו שמות הדוברים, והחלוקה נעשתה רק בתקופה מאוחרת יותר, על-פי ההקשר המתבקש מתוך הטקסט עצמו. למשל, "הו אחותי... איסמנה אהובה", או "הנה בא קראון". בדרך-כלל החלוקה בין הדוברים מוסכמת על החוקרים, אבל יש פעמים שבהם הם חלוקים לגבי השאלה מיהו הדובר.

הערה אחת על קריאות צער (ורגשות אחרים): הטרגדיה היוונית גרושה בגניחות, אנחות ויללות, שמוצאות ביטוי הולם בשפה היוונית העתיקה. העברית המודרנית לעומתה די דלה מן הבחינה הזאת. כבר איננו יכולים להשתמש, בלי שנסתכן בפתטיות, במילים

כגון אויה, אללי, אבוי, וי, הי. כך הדבר גם לגבי קריאות שמחה. מילים כגון הידד, האח!, חזק!, נשמעות די מיושנות בעברית המודרנית. אם כך, למה לא להשתמש בתגובה "פֶּשֶׁשֶׁשׁ" לביטוי התפעלות? או במלה "טָפוּ" כביטוי לצער קיומי? לדוגמה, "טפו על החיים שלנו!" (כאן, שורה 1276), במקום "וַיַּעַל חֵייוֹ!". אם אתרגם מן הטרגדיה "היי/היי אתה/הלו/בּוֹאָנָה/מה קורה לך!", זה יישמע המוני ופרוע. אבל האמת היא, שבמקרים מסוימים זהו לטעמי התרגום המדויק ביותר (למשל, בהקבה של אוריפידס, שורה 1127). מילית כגון "נו", או צירוף כגון "נו טוב", או מילים כגון "סליחה?" או "בסדר", הם לפעמים התרגום ההולם ביותר. ואני מקווה שגם הקורא ירגיש כך.

המספרים בשולי הטקסט מציינים את מספור השורות במהדורה המדעית (ראו להלן, בהערה הביבליוגרפית).

לספר מצורפים תצלומים מתוך הפקות שונות למחזה, שנעשו מסוף המאה התשע-עשרה ועד שנות השישים של המאה הקודמת. בחרתי את התצלומים גם מפני שהם מסקרנים וגם כדי להדגיש הבדלי פרשנות בימתית בתקופות שונות ובתרבויות שונות.

הערה "מוזיקלית"

הטרגדיה היוונית היתה מעין מופע של דרמה ואופרה המשולבים במחול. הטקסט נאמר בדיבור, ברצ'טטיב ובאֵריות. איך אנחנו יודעים את זה? ממקורות חיצוניים, אבל גם, ובעיקר, על-פי המשקלים. האֵריות ניכרות לרוב גם על-פי הדחיסות הרגשית המובעת בהן. ציינתי אותן במילים "שר/שרה". מזמורי המקהלה הושרו ולוו במחול ובמוזיקה. מכל אלה נשארו לנו המילים בלבד.

הערה ביבליוגרפית

לצורך התרגום נעזרתי בעיקר בספרים האלה:

מהדורה מדעית

- H. Lloyd-Jones et N.G. Wilson, eds., *Sophocles Fabulae*, Oxford, 1990.

המספור בתרגום מבוסס על המהדורה הזאת.

פרשנות

- R. Jebb, *Antigone*, Cambridge, 1900.
- J.C. Kamerbeek, *The Antigone*, Leiden, 1978.
- A. Brown, *Sophocles: Antigone*, Aris&Phillips, 1987.

מבוא

- H. Lloyd-Jones, ed.&tr., *Antigone, The Women of Trachis, Philoctetes, Oedipus at Colonus*, Harvard, 1994 (reprinted with corrections 1998).
- M. Griffith, Sophocles: *Antigone*, Cambridge, 1999.

ש"ב

אַנטיגוֹנָה

ANTIGONH



הדמויות במחזה (לפי סדר הופעתן)

אַנְטִיגוֹנָה: בתו של אדיפוס ואחייניתו של קראון

איֶסְמֵנָה: בתו של אדיפוס ואחייניתו של קראון

מקהלת זקנים אנשי תְּבִי

קְרֹאוֹן: המלך החדש של תְּבִי

שׁוֹמֵר

הִיֶּמוֹן: בנו של קראון

טִירְסִיאָס: נביא עיוור

שליח

אֹרִידִיקָה: אשתו של קראון

דמויות נוספות: שישה חיילים, פְּקוֹדִים של קראון.

מקום ההתרחשות: מול שערי הארמון בתְּבִי.

הזמן: עם שחר, מייד לאחר הקרב שבו הדפו בני תְּבִי את ההתקפה

של צבא אֶגְרוֹס, והאחים אֶטְאוֹקְלֶס ופּוֹלִינִיקֶס הרגו זה את זה. בוקר

יומו הראשון של קראון כמלך.

אנטיגונה

המבנה (סְקֵנָה) בירכתי הבמה מייצג את ארמון המלך בתבי. במרכזו שער גדול, ומשני צדיו מעברים (איסודרי) אל הבמה וממנה. המעבר הימני (מימין למבנה) מוביל לשאר חלקי העיר תבי; המעבר השמאלי אל מחוץ לחומות העיר. אנטיגונה ואיסמנה נכנסות לבמה מן הארמון.

אנטיגונה: הוֹ אַחוֹתִי, דָם מִדָּמִי,
אִיסְמֵנָה אֶהוּבָה,
הָאֵם יֵשׁ פָּגַע וְצָרָה
שְׁמִקוֹרֶם בְּאֵדִיפּוֹס,
וְזֹאוֹס עֲדִין לֹא הֵמִיט עַל רֹאשִׁנוּ?
אֵין שׁוֹם מְכָאוֹב, שׁוֹם אֶסוֹן,
שׁוֹם חֲרָפָה אוֹ הַשְׁפָּלָה
שֶׁלֹא חֲרִינוּ שְׁתִּינוּ.
וְעַכְשָׁו,
אוֹמְרִים שֶׁהַמַּצְבִּיא *
נָתַן לָעַם הוֹרָאָה.
כָּבֵר שְׁמַעַת עַל זֶה?
כִּדְאִי שֶׁתִּדְעִי,

* **המצביא** – הכוונה היא לקראון, שהיה מפקד הצבא של אטאוקלס במלחמה נגד ארגוס. נראה שבשלב הזה הוא עדיין לא הוכרז כמלך, ובכל מקרה אנטיגונה אינה מכנה אותו כך לעולם.

אוֹיְבֵינוּ קָמִים עַל יְקִירֵינוּ*,
 נוֹשְׁפִים עֲלֵיהֶם הַכֹּל רַע.
 אִיסְמֵנָה: לֹא, אֲנִטִּיגוֹנָה,
 אֶף מָלָה עַל יְקִירֵנוּ,
 לֹא מִתּוֹקָה וְלֹא כְּאוֹכָה,
 לֹא הִגִּיעָה אֵלַי,
 מֵאֵז נִגְזַלְנוּ, שְׁתִּינוּ,
 בְּיוֹם אֶחָד,
 מִשְׁנֵי אַחִים,
 שֶׁקָּטְלוּ זֶה אֶת זֶה
 בְּמוֹ יָדֵיהֶם.
 מִרְגַּע שֶׁצָּבֵא אֲרִגּוֹס
 יָצָא אִמֶּשׁ אֶת אֲרִצְנוּ
 אֵינֶנִּי יוֹדַעַת מָה הִתְחַדֵּשׁ
 וְהָאֵם מִצְבִּי הַשְׁתַּפֵּר אוֹ הוֹרַע.

* אוֹיְבֵינוּ קָמִים עַל יְקִירֵנוּ – במלה "אויבֵינוּ", למרות צורת הריבוי, הכוונה כנראה לקראון. במלה "יקִירֵנוּ" הכוונה לפוליניקס. המלה "יקִיר" היא תרגום של המלה היוונית פִּילֹס. קשת המשמעות של המלה משתרעת מקרוב משפחה ועד בעל-ברית פוליטי. במחזה שלפנינו, המילים יקִיר, אהוב, ידיד, חבר, בעל-ברית, משמשות כולן, לפי ההקשר, לתרגום המלה הזאת.

אנטיגונה: אֲנִי יוֹדַעַת.

בְּגִלָּל זֶה קָרָאתִי לָךְ
אֶל מַחוּץ לְאַרְמוֹן,
כְּדֵי שְׂאֵת לְבִדּוֹךְ תִּשְׁמָעִי.

איסמנה: מָה קָרָה?

אֶת נְרָאִית נִסְעָרָת.

אנטיגונה: נִסְעָרָת?

הִרִי קָרָאוֹן מְזֻכָּה בְּקִבְר
רַק אֶחָ אֶחָד שָׁלָנוּ
בְּעוֹד אֶת הַשָּׁנִי הוּא מִשְׁפִּיל.

מִסְפָּרִים שֶׁהוּא קָבַר אֶת אֶטְאוּקֶלֶס
לְפִי כָּלִלִי הַמִּנְהֵג וְהַצֶּדֶק,
כְּדֵי לְזִכּוֹת בְּכָבוֹד
בֵּין מַתִּי שְׂאוֹל תַּחְתִּית;
אֲבָל לְגַבִּי פוֹלִינִיקֶס...
גּוֹפְתּוֹ הַמִּסְכָּנָה...
אוֹמְרִים שֶׁנִּתְּנָה הוֹרָאָה
לְכָלִּל הַתּוֹשָׁבִים
לֹא לְקַבֵּר אוֹתָהּ,

לא להִתְאַבֵּל עָלֶיהָ –
יֵשׁ לְהַשְׁאִירָהּ בְּלִי דְמָעָה,
בְּלִי קֶבֶר,
אוֹצֵר עָרֵב לְעוֹפוֹת הַשָּׁמַיִם
הַמְשַׁחֲרִים לְטָרֶף.

30

זוֹ הַהוֹרָאָה, כֵּן אוֹמְרִים,
שֶׁקְרָאוֹן "הַטּוֹב" נָתַן לָהּ וְלִי –
כֵּן, גַּם לִי –
וְהוּא בָּא לְכָאן
לְהַבְהִיר אֶת זֶה
לְמִי שֶׁאֵינָנו יוֹדְעִים.
וְאֵין זֶה עֲנִין שׁוֹלִי בְּשִׁבְלֵנוּ:
מִי שֶׁיִּפְרֹא אֶת הוֹרָאָתוֹ –
הָעַם יִסְקֵל אוֹתוֹ לְמוֹת
בְּכֶבֶד הָעִיר.

הִנֵּה, זֶה הַמָּצֵב.
עֲכָשׁוּ תוֹכְלִי לְגָלוֹת
הָאֵם אֶת נֶצֶר לִבִּי מֵעֶלָה

- או סתם פחדנית עלובה.
איסמנה: אבל, מסכנה שלי,
אם זה המצב,
מה אני יכולה לעשות?
אנטיגונה: את צריכה לשקל
אם תשתפי אתי פעלה.
איסמנה: באיזו הרפתקה?
על מה את חושבת?
אנטיגונה: תעזרי ליד הזאת
לקבר את הגופה?
איסמנה: מה?
את מתכוונת לקבר אותה
על אף האסור החמור?
אנטיגונה: כן, אקבר את אחי,
את האח שלי ושלך,
אם את לא מוכנה.
לא אכגד בו.
איסמנה: למרות ההוראה של קראון?
את פזיזה!
אנטיגונה: הוא לא יכול למנע ממני

את מה ששייך לי בזכות.

אוי, אַנטיגוֹנָה!

איסמנה:

חשבי על אבינו,

איך מת שנוא ובזוי!

איך הפשעים שהוא חקר...

הוא עצמו חולל אותם,

והוא עצמו, במו ידיו,

עקר את שתי עיניו.

חשבי על אמו ואשתו –

שני תארים בגוף אחד –

איך השחילה את חייה

אל חבל התליה.

ועוד, חשבי על שני אחינו,

ביום אחד הם נטבחו;

הזוג האמלל שם קץ לחייו

זה מידו של זה.

ועכשו, אַנטיגוֹנָה,

כְּשִׁשְׁתִּינוּ נִשְׁאַרְנוּ לְבַד,
 חֹשְׁבֵי כְּמָה מֵר יוֹתֵר
 יִהְיֶה גּוֹרְלָנוּ
 אִם לְמִרוֹת הַחֶק
 נִפֵּר אֶת הוֹרָאתָ הַשְּׁלִיט.
 חוֹבָה לְהִבִּיא בְּחֻשְׁבוֹן
 שְׁאֵנָחֵנוּ רַק נָשִׁים,
 נָשִׁים,
 וְלֹא נוֹעֲדָנוּ מִטְבְּעָנוּ
 לְהִלָּחֵם בְּגִבֹּרִים.
 הֵם הַמוֹשְׁלִים,
 הֵם חֲזָקִים מֵאַתָּנוּ,
 וְאַנְחָנוּ חִיבוֹת לְצִיַּת לָהֶם –
 בְּדַבָּרִים הָאֵלֶּה
 וְגַם בְּדַבָּרִים כּוֹאֲבִים מֵאַלֶּה.
 לָכֵן – וְיִסְלְחוּ לִי רוּחוֹת הַמֵּתִים –
 אֲצִיַּת לְאִנְשֵׁי הַשָּׂרָרָה,
 אֵין בָּרָרָה.
 זֶה לֹא הַזְמָן, אֲנִטִּיגוֹנָה,
 לְמַעֲשֵׂי גְבוּרָה.

טוב, איסמנה,

אני לא אתחנן.

וגם אם יגיע הרגע

שבו תואילי בטובך לפעל,

לא אשמיח לשותף פעלה.

התנהגי כפי שנראה לך;

אני אקבר אותו!

לבר!

לעשות את זה ולמות –

זה ראוי בעיני.

אשכב לצדו,

לצד אחי האהוב,

אחרי שבצעתי פשע קדוש.

בסופו של דבר,

יהיה לי יותר זמן

לרצות את המתים

מאשר את החיים כאן –

הרי שם אשכב לנצח.

אבל את, אם זה נראה לך,

ולולי בדברים שהאלים מכבדים!

אנטיגונה

- איסמנה: אֲנִי לֹא מוֹלֹזֶלֶת בָּהֶם,
אֲבָל אֲנִי גַם לֹא מְסַגֶּלֶת
לְפַעַל נֶגֶד הַמְּדִינָה.
אנטיגונה: אַתָּה יְכוּלָה לְתַרְץ אֶת זֶה כֶּף,
לֹא אֲנִי!
אֲנִי אֵלֶּךְ לְקַבֵּר
אֶת אָחִי שָׂאֵה־בִתִּי.
איסמנה: אוֹי אֲנְטִיגוֹנָה,
אֲנִי כָל-כֶּף דּוֹאֶגֶת לָךְ!
אנטיגונה: אַל תִּדְאָגִי לִי,
דִּאֲגִי לְעֶצְמְךָ.
איסמנה: טוֹב, לְפָחוֹת אַל תִּגְלִי לְאַף אֶחָד.
שְׁמְרִי אֶת זֶה בְּסוֹד,
וְגַם אֲנִי אֲשָׁמֵר.
אנטיגונה: הוּא לֹא, קְדִימָה,
צַעֲקִי בְּרֹאשׁ חוּצוֹת!
אֲשָׁנָא אוֹתָךְ הִרְבֵּה יוֹתֵר
אִם תִּשְׁתַּקִּי,
אִם לֹא תוֹדִיעִי לְכֻלָּם.
איסמנה: אֶתְּ לְהוֹטָה לְקַפֵּץ לַמֵּיִם הַקָּרִים!

סופוקלס

- 90
- אנטיגונה: אֲנִי יוֹדַעַת שְׁאֲרָצָה כָּךְ
אֶת מִי שֶׁמְּחַוְּבָתִי לָרִצּוֹת.
איסמנה: אִם תִּצְלִיחִי!
- אָבֵל אֶת מֵאֵהָבֶת בְּבִלְתִּי־אֶפְשָׁרִי.
אנטיגונה: אִזְכָּרְנָה לִי הַכּוֹחַ, אֶפְסִיק.
איסמנה: אָבֵל לָמָּה לְהִתְחִיל בְּכֻלָּל
כְּשֶׁמְדַבֵּר בְּבִלְתִּי־אֶפְשָׁרִי?
אנטיגונה: אִם תִּדְבָּרִי כֵּךְ, אֶשָּׂא אוֹתָךְ;
אֲחִינוּ הֵמֶת יִשָּׂא אוֹתָךְ,
וּבְצֶדֶק!
אָבֵל דִּי,
תִּנֵּי לִי וְלַפְּזִיזוֹת שְׁלִי
לְעֵבֶר אֶת הַסֶּבֶל הַזֶּה!
אִין סֶבֶל רַב יוֹתֵר
מִמּוֹת חֶסֶד טַעַם.
איסמנה: טוֹב, אִם כֵּךְ הִחֲלִטָהּ, לְכִי!
אָבֵל אֲנִי רוֹצֶה שֶׁתִּדְּעִי:
זוֹ טַפְּשׁוֹת לָלֶכֶת!
...וּבְכָל זֹאת,
אֲנִי כָּל־כֵּךְ אוֹהֶבֶת אוֹתָךְ.

אנטיגונה

אנטיגונה יוצאת משמאל, איסמנה נכנסת לארמון. מימין נכנסת מקהלת זקנים, אזרחים
נכבדים מתבי. הם פוצחים במזמור.

מזמור מקהלה ראשון*

100

הוֹ שֶׁמֶשׁ אֹר,
הַשֶּׁמֶשׁ הֵיפָה בִּיּוֹתָר
שְׁזָרְחָה עַד כֹּה עַל תְּבִי,
עִיר שְׁבַעַת הַשָּׁעָרִים.
סוֹף-סוֹף הוֹפְעָת –
אִישׁוֹן שֶׁל יוֹם זָהוּב.
מַעַל זְרֵמֵי הַדִּירָקָה** בָּאת,
וְאֵת הַלּוֹחֶם שֶׁהִגִּיעַ מֵאַרְגּוֹס
אוֹחֵז מִגֵּן לִבָּן***,
עָטוּי כְּלוֹ שְׂרִיוֹן,

* המקהלה בטרגדיה היוונית הורכבה בדרך-כלל משנים-עשר עד חמישה-עשר משתתפים. את מזמורי המקהלה הם שרו בליווי אָּלוֹס (aulos), כלי נשיפה דו-קני, שהזכיר בצלילו את האבוב, ובליווי קִיתָּרָה, כלי פריטה דמוי נבל. אבל המקהלה לא רק שרה, כמו מקהלה מודרנית, אלא היא גם רקדה: ריקודים שהורכבו, כנראה, מתנועות טקסיות ועד מחול מורכב (את המחול הפרוע השאירו למחזות הסטיריים ולקומדיות).

** דִּירָקָה – נהר ליד תבי.

*** מִגֵּן לִבָּן – הצבא הארגיבי נשא מגינים לבנים (התואר אַרְגּוֹס, ביוונית, פירושו צה, לבן). במילים "הלוחם שהגיע מארגוס" מן השורה הקודמת הכוונה היא לכלל הלוחמים מארגוס.

הַנִּסְתִּי בְּדֶהְרָה,
בְּמוֹשְׁכוֹת מִתְּפַקְעוֹת מְקַצֵּף מְנוֹסָה.

110

נִגְדַר אֶרְצֵנוּ יֵצֵא הַלֹּחֶם.
פּוֹלִינִיקָס וְרִיבּוֹ עִם אָחִיו
הַזִּנְיָקוֹ אוֹתוֹ מְקַנּוֹ*.
בְּצִרְחָה חֲדָה, כְּמוֹ נֶשֶׁר
עוֹטָה פְּלוּמָה צָחָה,
עָף אֶל אֲדָמְתָנוּ עִם חֵיל רַב
חוֹבְשֵׁי קֶסְדוֹת מְצִיצוֹת.

מַעַל בְּתִינּוּ עָמַד.
סָבִיב שְׂבָעַת הַשְּׁעָרִים,
שְׂבָעַת הַלְעוֹת שֶׁל תְּבִי,
טִלְטַל אֶת כִּידוֹנוֹ הַצֵּמָא לַהֲרֹג.

120

אֶךְ לִפְנֵי שֶׁהֲרֹה

* אחרי שאדיפוס עיוור את עצמו, נטלו בניו, אֵטְאוּקֶלְס ופּוֹלִינִיקָס, את רסן השלטון. הם חתמו על "הסכם רוטציה", שעל פיו ימלוך כל אחד מהם במשך שנה ויעביר אחרי כן את המלוכה לאחיו. אטאוקלס מלך ראשון אבל סירב להעביר את השלטון לפוליניקס. הלה גלה לארגוס, התחתן עם בת המלך המקומי, אֲדֶרְסְטוֹס, ושיכנע אותו לצאת למלחמה נגד תבי.

את לַסְתּוֹ בְּדַמְנוּ,
לְפָנַי שְׁלֵהֲבוֹת הָאֵשׁ
נִגְחוּ בְּשָׁנַי חוֹמוֹתֵינוּ –
הֶלֶךְ.
אל הַמְלַחֲמָה שֶׁאֵג בְּגִבּוֹ:
"הִזָּהָר מִן הַדְּרַקוֹן שֶׁל תְּבִי*".

זֶאוּס שׁוֹנֵא לְשׁוֹנוֹת יְהִירוֹת,
וּכְשֶׁרָאָה אוֹתָם
בָּאִים עָלֵינוּ בְּזֶרֶם אֲדִיר,
נוֹצְצִים מִזֶּהָב בְּרֹב רִשָּׁם,
הוא הִטִּיל אֶת בְּרָקָיו עַל הָאִישׁ**
שֶׁסָּעַר אֶל מְרוֹם חוֹמוֹתֵינוּ
לְפָצֵחַ בְּקִרְיָאוֹת נִצָּחוֹן.

130

* הדרקון של תבי – הדרקון הוא סמלה של תבי. בני תבי ראו את עצמם כצאצאי הלוחמים אשר זינקו משיני הדרקון, שנזרעו על ידי קֶרְמוֹס, מייסדה האגדי של תבי.

** האיש – האיש כאן ובבית הבא הוא קֶפֶנְאוֹס, אחד משבעה המפקדים מארגוס, שהתפאר כי ילכוד את תבי אף נגד רצונו של זאוס. על מגינו, על רקע דמות נושאת לפיד, היה כתוב באותיות זהב "אשרוף את המדינה" (ראו: אייסקילוס, השבעה נגד תבי, 423-434).

הָאִישׁ הַתְּנוּדָר וְנָפֶל,
נִחְבֵּט בְּאֶדְמָה הַקָּשָׁה;
הָאִישׁ שֶׁנֶּשֶׂא לִפְיֵד תְּבַעֲרָה
וְנִשְׁפָּה עָלֵינוּ, שְׁתוּי טְרוֹף,
רוּחוֹת שֶׁנֶּאֱחָה מִתְּעֻבוֹת,
נִחְבֵּט בְּאֶדְמָה הַקָּשָׁה.
לֹא לְכָךְ הוּא צָפָה.
לֹא לְכָךְ צָפוּ בְּנֵי אֲרָגוֹס.
אֲרֵס, אֶל הַמִּלְחָמָה הַגָּדוֹל,
סוֹס הַנִּצָּחוֹן שֶׁלֵּנוּ,
רִמָּס אוֹתָם עַד דֶּק.

140

מוֹל שְׁבַעַת הַשְּׁעָרִים
נַעֲרָכוּ שְׁבַעַת מַפְקָדִים מֵאֲרָגוֹס
נִגְדָה שְׁבַעַת מִשְׁלָנוּ,
הַשְּׂאִירוּ מִנְּחוֹת אֶרֶץ לְזֹאוֹס –
הָאֵל הַמְּבִיס אוֹיְבִים,
חוּץ מִשְׁנֵי הַמַּסְכָּנִים,
בְּנֵי אֵב אֶחָד, אִם אֶחָת –
זֶה בָּזָה הֵם שְׁלָחוּ חֲנִית אֲדִירָה

וַחֲלָקוּ בֵּינֵיהֶם אֶת הַמּוֹת.

אֶךְ הִנֵּה הַגִּיעָה נִיקָה,
אֶלֶת הַנִּצָּחוֹן הַמְהֵלֶלֶת,
נוֹשֵׂאת שְׂמֵחָה בְּכַנְפֶיהָ לְתַבִּי,
אֶרֶץ רַבַּת מְרֻכָּבוֹת.
הִבֵּה נִפְרֵשׁ שְׂכָחָה
עַל יָמֵי הַמְלָחָמָה,
הִבֵּה נִבְקָר בְּמַקְדָּשֵׁי הָאֱלִים
וְנִרְקַד עַד אוֹר הַבֶּקֶר.
לֹא בְקָחוּס, אֶל הַיִּין,
יִנְדַּנְדֵּר אֶת כָּל בְּנֵי תַבִּי
וְיִרְדֶּה בָנוּ בְּכוֹחוֹ הָאֶדָם.

150

קראון בא מן הארמון בליווי שישה חיילים.

אֲבָל הִנֵּה בָּא קְרֵאוֹן,
מִלִּפְנֵי הַחֹדֶשׁ שֶׁל הָאֶרֶץ.
נִסְבּוֹת חֲדָשׁוֹת הוֹלִידוֹ מֶלֶךְ חֲדָשׁ.
מָה הַתְּכֵנִית שֶׁהוּא מְגַלְגֵּל בְּרֹאשׁוֹ?

160

מדוע זמן את מועצת הזקנים?

רבותי,

קראון:

טלטה רפה טלטלו האלים

את ספינת המדינה,

אבל – הם שוב יצבו אותה.

מפל האזרחים בחרתי להזמין אתכם,

כי אני יודע היטב

שכבדתם תמיד

את כס השלטון של ליוס,

וכך עשיתם גם כשאדיפוס

הנהיג אחרי את המדינה,

ובשמת –

שמרתם אמונים לבניו.

ובכן, הואיל והבנים

נהרגו ביום אחד,

הכו ביד טמאה זה את זה,

והואיל ואני כן משפחתם הקרוב,

הרי כס השלטון הוא שלי.

170

אין אפשרות להכיר אדם –

לָרֶדֶת לְעֶמְקוֹ –
 לִפְנֵי שִׁפְגִּין נָסִיוֹן
 בַּחֲקִיקָה וּבְנִהוּל הַמְּדִינָה.
 מִי שֶׁמְנַהֵיג אֶת הַמְּדִינָה
 וְאֵינוֹ שׁוֹעָה לְעֻצּוֹת מַעֲלוֹת
 אֲלֹא סוֹכֵר אֶת פִּיו מִפֶּחַד כָּלֶשֶׁהוּ,
 הוּא הַגְּרוֹעַ מִכָּלֶם.
 כֵּךְ אֲנִי חוֹשֵׁב מֵאֲזֻז וּמִתְמִיד.
 וּמִי שֶׁמַּעֲדִיף אֶת מְקַרְבָּיו
 עַל פְּנֵי מוֹלְדָתוֹ,
 מִבְּחִינָתִי אֵין הוּא קָיָם.
 כִּי אֲנִי –
 וְזֹאוֹס רוֹאֶה הַכֹּל וְיֹדֵעַ –
 אֵינְנִי מַחְרִישׁ
 כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה פְּרַעֲנוֹת
 מִתְרַגְּשֹׁת עַל הָעָם,
 וְלַעוֹלָם לֹא אַחֲשִׁיב כִּידִיד
 אֶת אוֹיֵב הַמְּדִינָה.
 הֲרִי מִי אֵינְנוּ יוֹדֵעַ?
 הַמְּדִינָה הִיא סְפִינָה

השומרת עלינו,
 ורק אם ניצב אותה
 עם מפרשים מתוחים,
 רק אם תשגשג ותפליג בבטחה
 יעגנו בעלי-ברית בנמלינו.

190

אלה הכללים שלי, רבותי,
 ואתם אחזק את המדינה.
 ועכשו, ברוח הכללים האלה,
 זו הוראתי לכל התושבים
 בענין בניו של אדיפוס:
 לאטאוקלס,
 שנלחם למען ארצנו
 והצטיין בקרב,
 נכרה קבר ונערך
 את כל הטקסים
 כיאה וכראוי למתים
 החשובים והנעלים ביותר.
 ואלו אחיו,
 אני מתכוון... פוליניקס,

196

200

שְׁחֹזֵר מִן הַגְּלוּת,
וְהִתְכַּוֵּן לְשָׂרֵף עַד הַיִּסּוּד
אֶת מוֹלְדָתוֹ וְאֶת אֱלֹהָ,
הַתְּכַוֵּן לְשָׁתוֹת אֶת דָּמָם שֶׁל קְרוֹבָיו
וּלְשַׁעֲבֵד אֶת בְּנֵי הָעָם,
עָלִיו אֲנִי מִכְרִיז
שְׂאִין לְקַבֵּר אוֹתוֹ,
אִין לְקוֹנֵן עָלָיו,
וַיֵּשׁ לְהַשְׁאִירוֹ בְּלִי קֶבֶר,
מְפָקֵר לְעוֹפוֹת הַשָּׁמַיִם
וּלְשָׁנֵי הַכְּלָבִים.

240

כֹּךְ אֲנִי חוֹשֵׁב.
לְעוֹלָם לֹא אֶתֵּן כְּבוֹד לָרָעִים,
לְעוֹלָם לֹא אֶעֱדִיף אוֹתָם
עַל פְּנֵי הַטּוֹבִים.
כָּל יָדִיד לְמַדִּינָה הַזֹּאת
יִזְכֶּה מִמֶּנִּי לְכְבוֹד,
בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ גַּם יַחַד.

מקהלה: זכותה, בן מנויקאוס*, לנהג כך

כלפי אויב או ידיד המדינה.

בסמכותה להשתמש בכל החקים,

להפעילם על המתים,

ועלינו – החיים.

קראון: יפה, מעתה והלאה

אתם תפקחו על קיום ההוראה שלי.

מקהלה: אנחנו זקנים,

הטל את התפקיד הזה

על איש צעיר יותר.

קראון: אל תדאגו,

כבר יש אנשים שמשגיחים על הגופה.

מקהלה: אז מה עוד אתה מצוה עלינו?

קראון: אל תתמכו במי שלא יצית להוראה שלי.

מקהלה: אף אחד אינו כה טפש עד שיירצה למות.

קראון: נכון, זה העניש.

אבל... אתם יודעים,

הכסף מעור עיני אנשים.

* בן מנויקאוס – קראון.

סופוקלס

השומר נכנס משמאל.

223

שומר: מֶלֶךְ,

לא אמר שְׁהִנֵּעְתִי קֶצֶר נְשִׁימָה
וְקִפְצָתִי לְכָאן בְּרִגְלִי קָלָה.
לא, לא!

הֲרֵבָה מִחֲשָׁבוֹת עֲכָבוּ אוֹתִי;
הִסְתַּבֵּכְתִּי לִי בַדֶּרֶךְ הַלֹּךְ וְחִזּוֹר,
וְדִבַּרְתִּי בְּלִי סוּף אֶל עֲצָמִי,
”טִפֵּשׁ, מָה אַתָּה מְמַהֵר לְשֹׁנֵי הָאֲרֵיָה?”
אֲמַרְתִּי, ”אִידִיוֹט, אַתָּה שׁוֹב מִתַּעֲכָב?

230

וְאִם קָרָאוֹן יִשְׁמַע אֶת זֶה מֵאַחֵר,
אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁלֹּא תַחֲטֹף?”
כֹּאֲלֵה מִחֲשָׁבוֹת הִסְתַּבֵּכְבוּ לִי בְּרֹאשׁ,
וְהִלַּכְתִּי לִי לְאַט-לְאַט,
וְכִכָּה דֶּרֶךְ קִצְרָה נִהְיָתָה אֲרָפָה.
בְּסוּף, בְּכָל אִפֹּן, הִחֲלַטְתִּי לָבוֹא.
וְגַם אִם אֵין עֶרֶךְ לָמָּה שְׂאֵמֵר,
בְּכָל זֹאת אֲמַר. לָמָּה לֹא?
הֲרִי לֹא יִקְרָה לִי שׁוֹם דְּבַר

236

שְׁלֹא נִגְזַר עָלַי כָּבֶד.

קראון: מָה קָרָה? מָה מִפְחִיד אוֹתָךְ?

שומר: קִדְם-כָּל אֲנִי רוֹצֶה לְסַפֵּר לָךְ עַל עֲצָמֵי:

לֹא אֲנִי עָשִׂיתִי אֶת זֶה וְלֹא רָאִיתִי מִי עָשָׂה,

240

וְזֶה לֹא יִהְיֶה צוֹדֵק אִם אֶחָטָף.

קראון: מֵדוּעַ אַתָּה עוֹטֵף אֶת הָעֲנָן

בְּכָל-כָּף הַרְבֵּה עֶשֶׂן?

ברור שֶׁבֹאֵת עִם חֲדָשׁוֹת בְּשִׁבְלֵנוּ.

שומר: כֵּן, חֲדָשׁוֹת נוֹרְאוֹת.

אֲנִי מְכוּז מְרַב –

קראון: אַתָּה מוֹכֵן לְדַבֵּר כָּבֶד וּלְהַסְתִּילֵק?

שומר: טוֹב, אֲנִי אֹמֵר לָךְ.

מִיֶּשְׁהוּ קָבֵר אֶת הַגּוֹפָה וּבָרַח.

הוא פֹּדֵר עָלֶיהָ חוֹל,

וְעָרַד טָקֵס לְפִי כָּל הַכָּלִלִים.

קראון: מָה אָמַרְתָּ?

מִי הָעוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת זֶה?

שומר: לֹא יוֹדֵעַ.

לֹא הִיא סִמָּן לְגִרְזוֹן

250

אוֹ לְהִלְמוֹת מַעֲדָר.

הַאֲדָמָה קָשָׁה, יִבְשָׁה,
 וּבְלִי חֲרִיצִי גִלְגָּלִים.
 מִי שֶׁעָשָׂה אֶת זֶה
 לֹא הִשְׁאִיר עֲקָבוֹת.
 כְּשֶׁהַשּׁוֹמֵר בְּמִשְׁמֶרֶת הַבֶּקֶר
 הִרְאָה לָנוּ מָה קָרָה,
 זֶה הֵיטָה הַפְתָּעָה לְכָלֵנוּ,
 הַפְתָּעָה מְאוֹד לֹא נְעִימָה.
 הַגּוֹפֶה כָּאֵלּוֹ נֶעֱלָמָה,
 אֲבָל לֹא בְּתוֹךְ קֶבֶר.
 הִיא הֵיטָה מְכֶסֶה בַּעֲפָר,
 כָּאֵלּוֹ כְּדִי לְמַנַּע טְמֵאָה.
 וְלֹא הָיָה סִימָן לְחִיָּה אוֹ לְכָלֵב
 שֶׁבָּאוּ לְטֹרֶף אֵיזָה נֶתַח.

הַטַּחְנוּ מָלִים קָשׁוֹת זֶה בָּזָה;
 שׁוֹמֵר חֶקֶר שׁוֹמֵר;
 כְּמַעֲט הַגַּעֲנוּ לְמִכּוֹת
 בְּלִי אַף אֶחָד שֶׁיִּתְעָרֵב וַיִּרְגֹּעַ.
 כָּל אֶחָד הָיָה חָשׁוּד,

אֲבַל כָּל אֶחָד טָעַן
 שֶׁהוּא לֹא יוֹדֵעַ כְּלוּם.
 הִסְכַּמְנוּ לַגַּעַת בְּכַרְזֹל מִלֶּבֶן,
 לָלֶכֶת עַל גְּחָלִים,
 לְהִשָּׁבַע בְּאֱלִים,
 שְׁלֹא עָשִׂינוּ אֶת זֶה
 וְשָׂאִין לָנוּ מִשָּׁג
 מִי עָשָׂה אֶת זֶה.

- 268 בְּסוּף, כְּשֶׁכָּל הַחֲקִירוֹת לֹא עֲזְרוּ,
 אָמַר מִיִּשְׁהוּ דָּבָר שֶׁגָּרַם לְכָלֵנוּ
 270 לְהִשְׁפִּיל אֶת רֹאשֵׁנוּ בְּפֶחָד,
 כִּי לֹא יָכֻלְנוּ לְהִתְנַגֵּד לְדִבְרֵיו
 אֲבַל גַּם לֹא רָאִינוּ
 אֵיזָה מִין תּוֹעֵלֶת
 תַּצְמַח לָנוּ מֵהֶם.
 "מִחוּבַּתְנוּ לְדֹיֹחַ לוֹ," הוּא אָמַר,
 "אֲסוּר לָנוּ לְהִסְתִּיר אֶת זֶה."
 הַמֶּלֶם הָאֵלֶּה הִכְרִיעוּ אֶת הַכֶּף.
 עֲרַכְנוּ הַגְרָלָה, וְאָנִי –

אוי נאָבוי לי –

אַני עֲלִיתִי בַּגּוֹרֵל.

אַני זְכִיתִי "בַּתְּעֲנוּג"

לְדִוַּח לָךְ.

אַז הִנֵּה אֲנִי,

וְאַנִי רוֹצֶה לִּהְיוֹת כָּאן

עוֹד הֶרְבֵּה פָּחוֹת

מִמָּה שָׁאַתָּה

רוֹצֶה אוֹתִי כָּאן.

כֵּן, אֲנִי יוֹדֵעַ –

מִי אוֹהֵב לְשִׁמֵּעַ

חֲדָשׁוֹת רָעוֹת?

מֶלֶךְ, הִנֵּה מַחְשָׁבָה שֶׁמְּנַקֶּרֶת בְּרֹאשִׁי –

אוֹלֵי הָאֱלֹהִים עָשׂוּ אֶת זֶה? *

277

* הואיל והמקהלה הורכבה מחובבים, עמד בראשה איש מקצוע מנוסה שאימן אותה ולקח על עצמו לדבר בשמה מחוץ למזמורים. מכאן הגוף הראשון היחיד בקטעי המקהלה. האיש הזה נקרא "ראש המקהלה" (קורִיפֵּיאֹס, ביוונית). בכל אופן, ולדעתי, הואיל ולמקהלה, כגוף אנשים השר בקול אחד, יש עוצמה רבה יותר מבחינה דרמטית, והואיל וסביר להניח שבחלק מן המקרים הם אכן שרו בקול אחד, החלטתי להשאיר את כל קטעי המקהלה תחת הכותרת "מקהלה".

קראון:

הפסק,

280

לפני שתמלא אותי רגז,
ונגלה מה אתה –
זקן ואידיוט!
זה בלתי נסבל לומר
שלאלים אכפת
מן הגופה הזאת!
האם הם קברו אותו
כדי להרעיף עליו כבוד
כאלו הוא טוב ומיטיב,
את האיש הזה שבא
לשרף את המקדשים והמזבחות
ולתפך את ארצם וחקיהם לאבק?
אתה יכול לראות את האלים
מכבדים את הרשעים?
לא! בשום אופן!

290

יש אנשים במדינה
שמתקשים לסבל אותי,
ממלמלים נגדי בחשאי,

מְסַרְבִּים לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם אֶת הָעַל
וּלְהַשְׁלִים עִם שְׁלוֹטָנִי.
בְּרוּר לִי שֶׁהַשּׁוֹמְרִים
קִבְּלוּ מֵהֶם שׁוֹחַד
כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֶת זֶה.
לֹא, אֵין לְכִנִּי־אָדָם
מוֹסַד הֶרֶסְנִי יוֹתֵר מִן הַכֶּסֶף.
הַכֶּסֶף מַשְׁחִית מְדִינוֹת
וּמַגְלֶה אֲנָשִׁים מִבֵּיתָם;
כֶּסֶף מְדִיחַ תְּמִימִים
וּמַעֲוֹדֵד אוֹתָם לְדַבָּרִים מִבִּישִׁים;
כֶּסֶף דּוֹחֵף לְהִתְנַהֵּג בְּשַׁפְּלוּת,
מְלַמֵּד אֶת הָאָדָם תְּכָכִים, מְזַמּוֹת.
אֲבָל, בַּמִּקְרָה הַזֶּה,
מִי שֶׁלָּקַח שׁוֹחַד
יַעֲנֹשׁ בְּכָל חֹמֶר הַדִּין.
(לְשׁוֹמֵר) בְּשֵׁם זֵאוּס, אֲנִי נֹשָׁפֵעַ:
אִם לֹא תִמָּצְאוּ
אֶת מִי שֶׁקִּבֵּר אֶת הַגּוֹפָה
וּתְבִיאוּ אוֹתוֹ לִפְנֵי,

- לא תמותו רק פֶּעַם אַחַת.
אֲנִי אֶתְּלֶה אֶתְכֶם חַיִּים
עַד שֶׁתִּגְלוּ מִי הַפּוֹשֵׁעַ.
כִּךְ תִּלְמְדוּ מִכָּאן וּלְהֵבֶא
לֹא לְקַחַת שַׁחַד
וְלֹא לְחַפֵּשׂ הַזִּדְמוֹנוֹת לְהַרְוִיחַ.
מִרוֹחִים מִפְּקָקִים, כִּדְאֵי שֶׁתִּדְעוּ,
מַעַט אֲנָשִׁים נִהְנִים, אִם בְּכֻלָּל.
שומר: מֵתָר לִי לומר מִשְׁהוּ,
או שֶׁפֶּשוּט אֶסְתּוֹכֵב וְאַלֶּךְ?
קראון: עוֹד לֹא הִבַּנְתָּ
שֶׁהַקּוֹל שֶׁלְךָ דוֹקֵר אוֹתִי?
שומר: אֵיפֹה הוּא דוֹקֵר אוֹתְךָ,
בְּנִשְׁמָה אוּ בְּאַזְנוֹיִם?
קראון: מָה אַתָּה מִפְּשֵׁשׁ אֵיפֹה כּוֹאֵב לִי?
שומר: כִּי מִי שֶׁעָשָׂה אֶת זֶה
מִכָּאֵיב לְנִשְׁמָה שֶׁלְךָ;
אָבֵל אֲנִי – רַק לְאַזְנוֹיִם שֶׁלְךָ.
קראון: (למקהלה) אוֹהוּ, פֶּטְפֶּטֶן מִלִּידָה, מָה?
שומר: אָבֵל לְפָחוֹת לֹא אֲנִי עָשִׂיתִי אֶת זֶה.

340

320

סופוקלס

קראון: לא רק שְׁעִשִּׁית אֶת זֶה,
אֲלָא גַם מְכַרְתָּ אֶת נִשְׁמָתְךָ בְּעַד כֶּסֶף.

שומר: הוֹ, נוֹרָא לַחֲשׁוֹד,
כְּשֶׁהַחֲשׁוֹד הוּא אָנִי.

קראון: בְּבִקְשָׁה, הַמִּשְׁוֹף לְהִתְחַכֵּם,
אֲבָל אִם לֹא תִגְלוּ לִי מִי הַפּוֹשֵׁעַ,
תִּמְצְאוּ שֶׁהָרוּחַ הַנִּבְזִי שֶׁלְכֶם
הַכְּנִיס אֶתְכֶם לְבִץ עֵמֶק.

קראון נכנס לארמון בליווי החיילים.

שומר: אָנִי מְאוֹד מְקַוָּה שֶׁהוּא יִתְגַּלֶּה.
אֲבָל אִם הוּא יִתְפַּס אוֹ לֹא,
וְאֵת זֶה יִכְרִיעַ הַגּוֹרֵל,
אֵין שׁוֹם סְכּוּי שֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי שׁוֹב.
הַפַּעַם – בְּנִגּוֹד לְכָל תַּחֲזִית –
הִצַּלְתִּי אֶת עוֹרִי.

תּוֹדָה לָאֱלִים מְקַרֵּב לֵב.

השומר יוצא משמאל.